

В. В. Голіна, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID 0000-0001-9166-3472

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНОГЕННИМ ВИКЛИКАМ У ТРАНСВОЄННОМУ СОЦІУМІ УКРАЇНИ (ТЕОРЕТИКО-ПРОГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ)*. ЧАСТИНА 1

Постановка проблеми. Серед багатьох різноманітних за змістом і складністю наслідків, що закономірно можуть виникнути у трансвоєнний (повоєнний) період в Україні, особливе місце посідає злочинність. У відповідності до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 р. № 2489-VIII національна безпека розуміється достатньо широко, а саме: як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного устрою та інших ключових інтересів держави від актуальних і потенційних загроз. До числа таких прогнозованих загроз і викликів із можливими тяжкими фізичними, психічними, матеріальними і духовними наслідками у трансвоєнний період належить сплеск злочинних проявів, пов'язаний як з традиційними довоєнними детермінаційними чинниками, так і з новітніми висококриміногенними явищами, ризиками, ситуаціями.

Отже, перед теоретико-прикладною кримінологією постає низка серйозних завдань, як-от: по-перше, дослідити змістовну відповідність наукового апарату науки викликам сучасності (це стосується насамперед поняття злочинності, її кількісно-якісних показників, латентності тощо); по-друге, поглибити науково-практичне уявлення про криміногенність факторів злочинності, їх локалізацію і нерідко латентність у позитивних яви-

щах, пов'язаних із повоєнними рішеннями (наприклад, адаптація ветеранів війни до вимог соціуму), можливість і спроможність, у тому числі ресурсну, впровадити комплекс випереджальних запобіжних заходів.

Об'ємність поставлених проблем змушує поділити представлену статтю на дві частини. У першій частині статті критично розглядатиметься важливе питання визначення поняття злочинності, яке на теперішній час у тому виді, що надається низкою українських кримінологів, не задовольняє практику – чи то своєю невизначеністю, чи то складністю визначальних ознак, чи то взагалі метафізичністю. Така ситуація є неприпустимою. У цьому зв'язку висловимо певні пропозиції щодо набору ознак поняття злочинності.

У другій частині цієї статті розглядатимуться питання стосовно розуміння поняття криміногенності факторів, що детермінують злочинність, у довоєнний, воєнний і трансвоєнний (повоєнний) періоди. Так само значна увага приділятиметься дослідженню латентної криміногенності деяких державних рішень у сфері відбудови України. Стверджуватиметься, що для упередження прояву криміногенності повинна здійснюватися оцінка рішень не лише під кутом корупціогенності, а й можливості вчинення інших злочинних проявів. Крім того, в країні потрібно запровадити саме

* *Примітка.* Стаття підготовлена у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

кримінологічне запобігання злочинності, котре, як здається, й у теорії, й на практиці розуміється дещо спрощено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упорядкуванню термінологічного апарата (інструментарію) кримінології, визначенню понять основних елементів її предмета займалося і займається вже не одне покоління кримінологів. Тому складно навіть вибірково назвати вчених різних галузей знань, які не намагалися б надати поняття злочинної поведінки, злочину, злочинності. Наведемо деякі з відомих імен: Ч. Беккарія, Е. Феррі, Е. Дюркгейм, І. Бентам, А. Закалюк, В. Дрьомін, А. Зелінський, Е. Фромм, І. Рущенко, В. Бачінін, Ю. Орлов, В. Шакур та ін. Діапазон визначень поняття злочинності, злочинної поведінки доволі широкий: від «органічної сукупності злочинів», «кримінальної активності», «кримінальної практики» до «невід'ємної складової соціуму», «злочинної настанови», містичного явища, яке не піддається раціоналістичному поясненню, тощо. У теорії, вважаємо, це допустимо. Однак треба зазначити, що кримінологія, як наука про злочинність, її походження, детермінанти, має важливий прикладний характер; вона конче необхідна суспільству. Виходячи з цього, поняття злочинності, як й інші її поняття, повинні слугувати практиці запобігання. У такому ракурсі зазначена проблема у публікаціях відображена досить слабо.

Мета цієї статті: окреслити коло ключових ознак поняття злочинності, виходячи із сучасних потреб практики її запобігання.

Виклад основного матеріалу. Запобігання злочинності, тобто перешкода вчиненню злочинів, є довготривалим процесом, в основі якого закладена теорія кримінологічного запобігання/протидії, що через інтелектуальну, фізичну, матеріальну і навіть духовну діяльність реалізує одну з основоположних цілей цивілізації – захист прав і свобод людини, її безпеки, гідності, честі від будь-якого прояву свавілля і насильства. Уособленням переліченого й виступає, зокрема, злочинність. Специфіка кримінологічного запобігання, як одного із різновидів професійної, спеціалізованої праці, полягає в тому, що воно ґрунтується на засадах теорії запобігання злочинності, яку історично прийняла на себе гуманітарна наука – кримінологія, або кримінальна соціологія (соціологія злочинності). На думку Е. Феррі – її засновника, завдання кримінальної соціології полягає у роз-

критті докорінних причин злочинності, знищенні фізичних і соціальних криміногенних факторів, усунення яких є справою дуже складною, важкою, затратною і такою, що потребує тривалих спостережень та роздумів¹. Цим ми намагаємося підкреслити (погоджуючись із деякими поглядами автора та його ідеями стосовно способів подолання злочинності), що легких і спрощених підходів до вирішення проблеми запобігання злочинності на сьогодні не існує. Ритм життя, події і стан, в якому опинилася і, за прогнозами, може опинитися Україна у трансвоєнний період, напругу підводять до потреби розглянути, хоча б у загальному вигляді, майбутній стан злочинності у трансвоєнний період часу через прогностичну оцінку впливу на її кількісно-якісні показники традиційних і нових для України криміногенних викликів, а так само встановити спроможність влади та соціуму виявляти криміногенність останніх і зменшувати або нейтралізувати їх кримінальний прояв.

Отже, на теперішній час й у найближчій перспективі трансвоєнного відновлення України ключовим для кримінологічної науки є пізнання, адекватне наукове прогнозування та максимальне послаблення руйнівних наслідків довоєнних, воєнних, трансвоєнних криміногенних факторів², тобто розробка і впровадження удосконаленої теорії та практики протидії/запобігання злочинності. Вже зараз своєрідним соціальним сейсмографом сповіщається, що у надрах сучасного соціуму країни накопичуються вибухові криміногенні виклики (ризики), які, якщо не випередити їх негативний прояв, у повоєнний період можуть завдати потужні, край несприятливі для національної безпеки наслідки³. Подібні сценарії розгортання схованого криміногенного потенціалу спостерігалися, до речі, й після розвалу радянської імперії (шалене зростання організованих форм злочинності, бандитизм, вбивства на замовлення та ін.).

Будь-яка корисна діяльність має мету, котра подумки ставиться або формується з урахуванням вимог певної діяльності та оточуючого се-

¹ Enrico Ferri, translated by Joseph I. Kelly and John Lisle ; edited by William W. Smithers ; with introductions by Charles A. Ellwood. Boston : Little, Brown, 1917. xlv, 577. <<https://ia600708.us.archive.org/14/items/criminalsociolog00ferruoft/criminalsociolog00ferruoft.pdf>>

² Про криміногенність. Див.: Голіна В В *Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб.* (Нац. юрид. акад. України, 2011) 48–53

³ Мозоль С А *Кримінологічна безпека в Україні: монографія* (Константа, 2018) 8–11.

редовища. Аналогічні вимоги ставляться й перед запобіжною діяльністю. Тільки для передбачення того, що може статися у недалекій перспективі, використовуються такі її компоненти, як злочинність, криміногенні фактори, детермінанти (причини і умови); контингенти потенційних злочинців, що традиційно існують, діють і будуть діяти, та нові контингенти, яких раніше не було, а також можливості держави, соціуму, громадян запобігти їх впливовому натиску під час вирішення людьми своїх поточних справ, задоволення потреб, інтересів тощо.

Не заглиблюючись у проблему, слід однак зробити кілька зауважень стосовно кримінологічного прогнозу злочинності. Кримінологічне прогнозування являє собою процес науково обґрунтованого пізнання майбутнього рівня, структури, динаміки злочинності завдяки вивченню тенденцій розвитку цього явища у минулому. Кримінологічне прогнозування не зводиться до беззаперечних тверджень, а має на меті заздалегідь поінформувати державу і соціум, правоохоронні органи, громадян про можливий ризик розвитку криміногенної ситуації, що визріває у суспільстві, конфігурації сценаріїв кримінальної поведінки та необхідність застосування відповідних прогнозу запобіжних заходів. Науковий прогноз – це завжди ймовірне судження про стан певного явища. Він не може суперечити об'єктивності, оскільки завжди ґрунтується на вивченні закономірностей розвитку цього явища на основі наукової теорії та емпіричних досліджень. Злочинність, як переважно соціальне явище, також підкоряється дії ймовірних закономірностей; її кількісно-якісні показники залежать від низки змінних¹.

Прогнозування тенденцій розвитку злочинності, її окремих мереж, організованих форм, видів злочинів, груп злочинців ґрунтується на вивченні динаміки цього масового негативного соціального явища і тих криміногенних чинників, що детермінують його як свій наслідок. При цьому (дещо спрощено) використовуються відомості правової статистики, висновки спостережень емпіричних досліджень, досвід та інтуїція дослідників тощо. Але кримінологічний прогноз є не лише суто цифровою чи графічною констатацією стану злочин-

ності. Припускаємо, що особливість кримінологічного прогнозу злочинності полягає у виявленні дослідниками, так би мовити, глибини криміналізації суспільства, ступеня втрати її елітарним прошарком потрібної пасіонарності, рівня занурення громадян у кримінальну практику чи активність. У наукових публікаціях відмічається, що «в круговерть злочинності включилися не лише маргінали, які є потенційним наповненням кримінального середовища, а й політики, можновладці, люди, матеріально забезпечені і які мають високий суспільний статус; на стендах «Їх розшукує поліція» поряд із рецидивістами розміщені фотографії експрезидента України, колишнього прем'єр-міністра та його віцепрем'єрів, міністра внутрішніх справ і генерального прокурора України. Як правило, люди проходять повз, не звертаючи уваги на такі оголошення, оскільки всі вже давно звикли: боротьба зі злочинністю в Україні є складовою політичної боротьби за владу; заяви, заклики й гасла про боротьбу зі злочинністю стали буденним явищем – відсутня лише реальна протидія; поряд зі зростанням злочинності в Україні поширюються й такі соціально негативні явища, як пияцтво, наркоманія, бродяжництво, проституція, сімейне насильство»². Ці гіркі визнання є лише окремими проявами загрозливої кримінальної реальності в Україні.

Таке кримінальне становище не могло не відбитися в науковому визначенні поняття злочинності, яке, всупереч деяким заявам про слабку його дискусійність³, від самих витоків уявлення про злочинність перебувало й перебуває у центрі уваги вчених⁴. Тому майже у кожному з таких понять вже закладений в узагальненому виді параметр стану злочинності на сьогодні і прогноз на перспективу. Спробуємо проілюструвати це положення, навівши приклади визначення поняття злочинності низкою відомих вітчизняних кримінологів.

Використовуючи найбільш загальну філософську категорію «активність», що виявляється

² Бандурка О М *Тисячоліття злочинності в Україні: монографія* (Золота миля, 2015) 11–13

³ Бабенко А М *Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір* : монографія (ОДУВС, 2014) 55

⁴ *Шлях до кримінології. Пам'яті Анатолія Петровича Закалюка* : зб. матеріалів (КПУ, 2010) 104–127; Нежурбіда С *Етіологія злочину. Теорії. Аналіз. Результат: монографія* (ДРУК АРТ, 2013) 432 ; Сметаніна Н В *Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології* : монографія (Право, 2016) 51–70; Литвинов О М, Орлов Ю В *Кримінологія «свого» часу: наукові розвідки*. (Право, 2021) 36–42

¹ Голіна В В, Лукашевич С Ю, Колодяжний М Г *Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні* (Право, 2012) 42–43 <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/golina_kolodznii_monografiya_2012_.pdf>

у людській діяльності різного ступеня моральної й правової оцінки, А. Закалюк увів цю категорію як ознаку поняття злочинності. Він вважав, що злочинність – це феномен суспільного життя у вигляді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнозумовленої кримінальної активності частини його членів. Далі він пояснював, що предметно-сутнісне визначення злочинності через категорію суспільно відстороненої кримінальної активності потрібне не лише для суто теоретичних цілей – воно має важливе методологічне значення. На його думку, саме через «олюднення» поняття злочинності у кримінології має реалізовуватись соціально-антропологічний метод, якому тривалий час не знаходилося місця в радянській науці. З цим пов'язана потреба, зокрема, у правильному розумінні детермінант злочинності, ролі соціально-біологічних ознак особи злочинця в причинно-наслідковому ланцюгу окремих злочинних проявів, а також в удосконаленні прогнозування та запобігання кримінальним (і не лише кримінальним) правопорушенням, тощо¹. До висловлених автором положень слід додати, що в такому визначенні злочинності, по суті, міститься прихований її прогноз. Людська кримінальна активність, свавілля та безвідповідальність без належного запобігання, ймовірно, лише зростатимуть.

Обґрунтовуючи інституціональну теорію криміналізації суспільства в Україні, В. Дьомін формулює в своїй фундаментальній праці «Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства» висновок, що злочинна діяльність, як пролонговані у часі і просторі злочинні дії, набуває вигляду широкого розповсюдженої соціальної практики, котру можна назвати кримінальною соціальною практикою. Отже, ця кримінальна практика, як стабілізована кримінальна активність, набула в Україні звичайного характеру (наприклад, корупція) і стала нормою поведінки, що дає підстави стверджувати про інституалізацію окремих видів кримінальних практик. Процес зростання у соціумі числа осіб, що залучені до кримінальних практик, отримав

у кримінології назву «криміналізація»². Складається враження, що інституалізація окремих проявів злочинності є спробою криміналітету України «привчити» суспільство до тези Е. Дюркгейма про те, що злочинність суть нормальне соціальне явище. Якась частка правди в цьому є, але справа виявляється значно серйознішою. Кримінальна соціальна практика ускладнюється. Злочинність у вигляді окремих своїх проявів чутливо реагує на сприятливі для неї зміни, що відбуваються в суспільстві, владних структурах, домінуючих прошарках населення тощо. Вона швидко корелює з появою нових криміногенних факторів і ризиків. Інституалізація кримінальної соціальної практики містить у собі прогноз негативної динаміки злочинності в Україні.

Прогностичний підхід до визначення поняття злочинності міститься й у роботах В. Шакуна. З його точки зору, злочинність – це *невід'ємна* (підкреслено нами – В. Г.) складова відносин людей, що супроводжує суспільство на всіх етапах його розвитку й відображає поведінку окремих індивідів, яку інші члени суспільства сприймають як кримінальні правопорушення. Злочинність, на його думку, є динамічним явищем, котре швидко трансформується відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві. Для успішного запобігання кримінальним правопорушенням необхідно постійно відслідковувати (моніторити) стан криміногенного потенціалу, тобто криміногенних факторів (традиційних і нових), ризиків, ситуацій, станів³.

Залишаючи осторонь критичні зауваження стосовно деяких ознак визначення злочинності, слід усе ж таки відмітити, що автор називає однією з головних ознак поняття злочинності, як і самої реальної злочинності, «невід'ємну складову відносин людей». Отже, виходить, що злочинність, характеристики якої нерозривно пов'язані зі станом людських відносин, є не «епіфеноменом» (у значенні супровідного, другорядного явища) суспільного розвитку⁴. Злочинність як соціальне явище виникла, існує і буде існувати у людському бутті. Вона залежить від трансформаційних

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: [у 3-х кн.] (Ін Юре, 2007); Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки (Ін Юре, 2007) 424; Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих злочинів (Ін Юре, 2007) 712. Кн. 3: «Практична кримінологія» (Ін Юре, 2008) 139–140

² Дрьомін В. Злочинність як соціальна практика (інституційна теорія криміналізації суспільства) : монографія (Юридична література, 2009) 114–115, 174 (рос.м.)

³ Шакун В. Аналіз злочинності: проблеми термінології (2023) 2 (26) Філософські та методологічні проблеми права 73–81 doi: 10.33270/02232602.73

⁴ Бандурка О. М. Передмова. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я (Факт, 2021) 3

процесів у цьому бутті; але все ж таки піддається впливу запобіжних заходів, які здатні зменшити криміногенний потенціал цих процесів. Ці твердження чи висновки, що впливають із визначення і сутності сучасного стану злочинності, мають прогностичний, хоча й песимістичний характер. У висновках до статті В. Шакун підкреслює, що злочинність є глобальною соціальною проблемою, остаточно подолати яку неможливо, принаймні з огляду на наявні на початок ХХІ ст. наукові знання про сутність людини та її місце у Всесвіті¹.

Більш змістовне визначення злочинності, позбавлене ідеологічних та заполітизованих догм щодо її природи та історичної зумовленості, наводить Ю. Орлов. На його думку, злочинність є історично мінливим, відносно стійким біосоціальним феноменом, який полягає у властивості суспільства відтворювати понадсумативні, інституціональні, дискурсивні, суспільно небезпечні, передбачені кримінальним законом практики, що є проявом антропогенних констант деструктивності – агресії, експансії, обману. Це інтегративне поняття злочинності, в якому зафіксовано окремі елементи низки альтернативних поглядів, що стали інтелектуальною реакцією на критику узвичаєного в смислових полях радянської кримінології та, переважно, перейнятого українською кримінологічною доктриною статистичного (кримінально-правового, традиційного) підходу до її розуміння². Означене поняття підтверджує, що «відносна стійкість» злочинності піддається руйнівному впливу завдяки адекватним заходам запобігання.

Наукове поняття того чи іншого соціального явища, що увібрало в себе його основні визначальні ознаки, повинно пізнавально і прогностично «працювати» на нього або проти нього залежно від суспільної чи державної настанови, методологічного підходу, а також слугувати дороговказом у такій діяльності, включаючи й прогноз його стану на майбутнє (зрозуміло, у загальному виді). Тому, з огляду на це припущення, при визначенні поняття злочинності слід урахувувати такі вимоги.

1. *Інтегрованість поняття злочинності як спосіб його побудови.* Це означає, що необхідно поєднувати найбільш значущі реальні ознаки, які

у своїй органічній сукупності мають сприйматися в узагальненому вигляді як прогноз розвитку явища на найближчу і далеку перспективу. Це має важливе політичне й методологічне значення для теорії та практики подолання злочинності.

2. *Позитивна орієнтованість ознак поняття злочинності.* Як свідчить світовий досвід боротьби зі злочинністю та її окремими проявами, її кількісно-якісні показники змінюються під впливом криміногенних чи антикриміногенних факторів, з якими вона тісно корелює. Це дає можливість прогнозувати ліквідацію тих чи інших видів злочинів. Лише один приклад: Стратегія сталої та розумної мобільності – європейський транспорт на шляху майбутнього (Брюссель, 9 грудня 2020 р.) проголошує, що до 2050 року кількість загинувших від дорожньо-транспортних пригод усіх видів транспорту в ЄС буде близька до нуля (Vision Zero)³. До речі, раніше прийняті та реалізовані з позитивним показниками програми убезпечення дорожнього руху в країнах – членах ЄС уселяють впевненість, що амбітна мета людства буде досягнута. Це означає, що транспортна злочинність, її прояви, як «невід’ємна складова будь-якого суспільства» (а це домінуюча частина кримінальних правопорушень у структурі необережної злочинності), поки що прогностично «віднімається» від суспільства – зникає. Є й більш глибокий висновок-припущення: подолання необережної злочинності ставить під сумнів позицію тих вчених, які поділяють погляд про одвічність злочинності взагалі. *Qui vivra verra* (як буде, то побачимо): все, що створюється людськими руками, то ними й руйнується. Злочинність – явище історично тимчасове; нічого в ньому загадкового чи таємничого на масовому, а не індивідуальному, випадковому рівні немає. З оптимістичної орієнтації ознак поняття злочинності на її усунення із соціуму в перспективі впливає світова практика запобігання їй.

3. *Уникнення зайвих «обтяжуючих» ознак поняття злочинності.* У деяких наукових працях пропонується віднести до ознак злочинності її «органічну сукупність», «системність», «статистичну сталість» злочинів та ін. За цією науковою позицією, злочинність – це система, що складається

¹ Шакун В –

² Орлов Ю 'Злочинність (альтернативні підходи)' *Велика українська кримінологічна енциклопедія У 2 т. Т. 1: А-Л* (Харків: Факт, 2021) 508–511; – 'Сутність поняття злочинності та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання' (2017) 5 Форум права 271–278

³ Колодяжний М Г *Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія* (Право, 2022) 263 <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2022/11/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9.-%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-Vizion-zero_.pdf>

зі злочинів, сукупність і взаємозв'язок яких підкорені системним принципам. Злочинність, таким чином, розглядається як порівняно самостійна, динамічна, ймовірна соціальна система, елементами якої є конкретні злочини, а також окремі види злочинів, об'єднаних в однорідні групи. Специфічний зв'язок цих елементів створює вже не просто сумативну сукупність, а якісно інше за своїм змістом і суттю явище – злочинність (І. Даньшин, Н. Кузнецова, Я. Гілінський та ін.). Деякі зарубіжні вчені йдуть ще далі, заявляючи, що злочинність є не просто системою, а функціонально необхідною підсистемою суспільства; без неї на суспільство очікує стагнація і занепад (Д. Лі). По суті, це є ідеєю Е. Дюркгейма. Утім, є чимало вчених, які спростовують таку ознаку, як системність злочинності. На їх думку, злочинності не притаманні властивості та ознаки системи. Злочинність можна віднести до класу сумативної статистичної множинності. А тому навряд чи доцільно накидати системний камуфляж на конгломерат різнорідних, ізольованих елементів, які не мають єдиного системоутворюючого стрижня (І. Рушенко, А. Закалюк, В. Кудрявцев, Н. Сметаніна, В. Голіна та ін.)¹.

І ще одне зауваження: ті вчені, які наділяють злочинність ознакою системності чи вважають її функціонально необхідною підсистемою суспільства, мимоволі стають прибічниками ідеї вічності злочинності, а подекуди – навіть її корисності для суспільства.

4. *Коректність підходу до кримінологічного визначення поняття злочину.* У цьому контексті вимога коректності як наукового підходу до визначення кримінологічного поняття злочину означає його раціональне осмислення та практичне застосування у запобіганні злочинності в цілому й окремим її видам зокрема. Разом із тим у кримінологію – завдяки зусиллям зарубіжних і вітчизняних філософів, соціологів, антропологів, психологів, нейробіологів, теологів, окремих кримінологів і літераторів – продовжують проникати ідеї містифікації, демонізації, феноменологізації, теологізації природи злочину. Це, зрештою, впливає як на формування поняття самого злочину, так і злочинності, а також на уявлення про можливість її запобігання. Але авторські пояснюю-

чі моделі сутності злочинної поведінки, злочину і злочинності, які занурюють проблему пізнання їх природи у сферу метафізики, «глибинних рівнів буття, непроникних для наукового аналізу»², підсвідомості, біологізму, деструктивності злочинної поведінки у формі агресії, експансії, обману, біопсихологічних настанов особи, затьмареного стану людської душі, гріха, феноменології духовності особистості та ін.³, хоча й цікаві за своєю науково-футурологічною спрямованістю, проте виходять за межі кримінологічних потреб соціуму і людини сьогодення. Злочин, злочинна поведінка, злочинність набувають якоїсь містичної одухотвореності, навіть виправдовування, що все ж таки є перебільшенням.

Водночас не слід сприймати викладені нами вимоги як «запрошення» до стандартизації розуміння природи злочинного. Навряд чи є виправданим догматичне панування в науці, зокрема в кримінології, якоїсь однієї «основоположної» методології. Стовпової дороги в науці не існує. У наукових публікаціях справедливо критикується домінування у вітчизняній кримінології виключно соціологічного підходу до пояснення злочинності та її причин. Разом із тим підкреслимо: не все так однозначно. Дійсно, за нинішнього рівня знань про людину важко пояснити такі явища, як серійні вбивства, бродяжництво, сексуальне насильство, жорстокість тощо. Проте класичний соціологічний підхід у кримінології у поясненні злочинності, її проявів, особи злочинця, причин і умов злочинної мотивації ставив собі за мету дослідження природної генези злочину як з позиції самого злочинця, так і з позиції середовища, в якому він живе, аби «лікувати різні причини різними засобами». З цією метою Енріко Феррі, виокремлюючи із загальної соціології соціологію кримінальну (яка згодом отримала інші назви – соціологія злочинності, кримінологія), ввів до наукового дискурсу експериментальні дані з антропології, фізіопсихології, психопатології, кримінальної статистики, а також пов'язані з цією новою наукою заходи боротьби зі злочинністю – як запобіжні, так і репресивні⁴.

² Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. *Філософія права: підручник* (Київ, 2003) 472

³ Erich Fromm *The Anatomy of Human Destructiveness* (Holt Rinehart & Winston, 1973); Зелінський А. *Кримінологія: навч. посіб.* (Харків, 2000) 24 (рос.м.); Зелінський А. *Кримінальна психологія* (Київ, 1999) 90–95; Нежурбіда С. –

⁴ Enrico Ferri. –

¹ Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуйська М. Ю. та ін. *Кримінологія: підручник* (Харків, Право, 2014). 54–56; Сметаніна Н. В. *Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія* (Право, 2016) 192

Інша справа, що радянська кримінологія відкинула цю «експериментальну складову» соціологічного напрямку, залишивши оголений гіперсоціологічний підхід навіть до злочинних явищ, які явно мають патологічний характер і суперечать «елементарному здоровому глузду» (Ю. Антонян). Однак варто бути об'єктивним: соціологічний підхід намагається зрозуміти соціальні детермінанти масового прояву протиправності – злочинності, що, без сумніву, тут домінують. Окремі патологічні її прояви, які не вписуються у схеми розумних пояснень, потребують спеціальної галузевої діагностики щодо психофізіологічного стану їх виконавців.

З огляду на викладене вважаємо, що у переважній більшості злочинна поведінка, злочини не є якимись особливими проявами «темної» сторони людської натури, вони є буденним актом, а для деяких злочинців – навіть «професійною» діяльністю (професійна злочинність). Такий висновок випливає з класичного розуміння концепції людської натури, її природи, яка в основних своїх характерологічних рисах залишається майже незмінною протягом століть. Представники класичної традиції – теоретики раціоналізму і утилітаризму Т. Гоббс, Ч. Беккарія, Є. Бентам стверджували, що людством (так природно й історично сталося) керують два вищі господарі (фактично потреби) – страждання і насолода. Це означає, що поведінка людини зумовлюється, з одного боку, прагненням отримувати насолоду, а з другого – уникати страждань. Відтак, злочин постає як раціональний вчинок, здійснений особою під певним ступенем контролю свідомості та волі. Розуміння злочину як прояву базових людських прагнень має глибоке методологічне значення. На думку М. Готтфредсона і Т. Герші, це означає, що, по-перше, злочин не є чимось унікальним або загадковим щодо своїх мотивів і цілей; по-друге, для його вчинення у більшості випадків не потрібно мати особливих навичок чи здібностей. Звідси випливає, що всі злочини, по суті, є подібними, оскільки спрямовані на задоволення звичайних, універсальних для людини бажань. «Такі погляди на злочин і злочинність, – зазначають автори, – існували тривалий час, періодично з'являючись у теоретичній кримінології. Утім, на сьогодні вони поступаються місцем панівним у науці уявленням, згідно з якими злочин розглядається як збочена поведінка, а злочинність – як прикрий наслідок

кримінального способу мислення»¹. Ці погляди висловлювались авторами у 90-х роках ХХ ст., а тому вони, хоча і мають рецептивний характер, не суперечать практичним дослідженням та вимогам «тверезої політики» контролю над злочинністю, наприклад, з позиції теорії зменшення можливостей вчинення злочинів².

Якщо висловлені нами зауваження та аргументи щодо розуміння природи злочинного є обґрунтованими, то на їх основі можна сформулювати певні висновки. Вони не претендують на оригінальність чи остаточність, а мають на меті зорієнтувати суспільство на формування адекватної сучасним умовам концепції запобігання злочинності, зокрема її конкретним проявам у найближчій перспективі. Отже:

- універсального поняття ані злочину, ані злочинності на теоретичному рівні наразі не існує; у прикладному ж аспекті злочинність розглядається як сукупність проявів людської протиправної поведінки загалом (адміністративної, цивільної, господарської тощо) та кримінальної, зокрема, яка залежно від цілей аналізу узагальнюється і структурується методами статистичного групування;

- раціоналізм сьогоденного розвитку людства відкидає запобіжну політику, що базується на пошуках глибинних причин делінквентності, як заздалегідь приречену на невдачу. Усвідомлення цього факту підштовхує практиків і вчених до пошуку інших рішень³;

- злочинна поведінка – звичайна поведінка звичайної людини (винятки становлять випадки, коли втручаються біопсихофізіологічні відхилення на кшталт геніальності і божевілля)⁴. Сучасна людина – біопсихофізіологічна і духовна особистість, що, припускаємо, здатна залежно від своїх потреб, інтересів, емоцій, моделей корпоративних і групових вимог, обов'язків, рівнів свідомості і волі, стану здоров'я та ін. при певних умовах оточуючого середовища, ситуацій, підбурювань, спокус, досвіду, виховання, неухважності тощо «матеріалізувати» виниклі на цьому ґрунті мотиви, задуми, погляди, звички, свавілля, пристрасті,

¹ Готтфредсон М, Герші Т *Загальна теорія злочину* (Акта, 2000) 325

² Голіні В В (ред) *Зменшення можливості вчинення злочинів: стратегічний підхід: монографія* (Право, 2020) 54–80.

³ Цит. за: Лепський М А *Соціологія агресії: монографія* (КСК-Альянс, 2021) 289

⁴ 'Cesare Lombroso' (2013) The Faculty of Medicine Harvard University <https://fa.hms.harvard.edu/sites/g/files/omnuum4521/files/hmsofa/files/memorialminute_lombroso_cesare.pdf>

інстинкти, відхилення у доступній для неї поведінковій формі. До речі, інформація про характер потреб, які є актуальними на теперішній час і які можуть з'явитися у майбутньому, приміром, у повоєнний час, підштовхує до припущення про ймовірнісну структуру злочинності в Україні на цей період¹. Отже, через потреби людини ми рухаємося до прогнозу джерел мотивації і мотивів вчинення конкретних видів злочинів, що є неможливим без спостережень і наукового вивчення.

Зробимо деякі зауваження стосовно полідисциплінарного підходу до кримінологічного аналізу злочинної поведінки і похідних від неї, як-от: «поведінка, що відхиляється», «девіантна поведінка», «злочинна поведінка, що відхиляється», «поведінка злочинця». Згідно з довідковими літературними джерелами поведінка людини визначається як сукупність дій, вчинків, спосіб життя; реакція організму на будь-яке подразнення². Тобто людська нормальна поведінка – це звичайний прояв природної і соціальної її активності. Проте з позиції кримінально-правових дисциплін все це набуває дещо іншого змісту.

Так, наприклад, у криміналістиці злочинна поведінка розглядається як система взаємопов'язаних психофізіологічних реакцій суб'єкта в процесі вчинення злочину, що включає послідовність його дій, особливості злочинної діяльності та її функціонування, які зумовлені як внутрішніми (психофізіологічними), так і зовнішніми (соціальними, ситуаційними) чинниками, актуалізованими у конкретний момент часу. У свою чергу, об'єктом вивчення кримінології виступає не будь-яка, а лише злочинна поведінка, яка має відмінні від «норми» особливості³. У наведеному галузевому визначенні домінують такі ознаки злочинної поведінки, як: «система реакцій суб'єкта», «послідовність (перебіг) злочинних дій», «особливості психофізіологічного характеру суб'єкта» та ін., що спрямовують органи розслідування на виявлення найбільш типових (для конкретного виду злочинів) дій, за яким можна «передбачити» особу виконавця, установити поведінковий «почерк» у процесі вчинення злочину. Зрозуміло, що таке змістовне наповнення поняття злочинної поведінки для кримінології ледве чи придатне.

¹ Нежурбіда С –

² Бусел В (ред) *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (Перун, 2005) 92

³ Цит. за: Литвинов О, Орлов Ю *Нариси з кримінології постмодернізму* (Право, 2019) 148–149.

Започаткована у 80–90-ті роки ХХ ст. у вітчизняній кримінології теорія «соціальних відхилень», «девіацій» (злочинність, аморальні прояви, соціальний паразитизм, алкоголізм, наркоманія, жебрацтво, бродяжництво тощо) сприяла появі понять, що приведені нами вище. Під поведінкою, що відхиляється, розуміється поведінка людини, яка не відповідає нормам конкретного мікросередовища і призводить до порушення оптимального рівня психічного функціонування, адаптації⁴. У цій теорії чимало раціонального, але ніхто не указав межі відхилення. А тому «відхилянтами» (при домінуючій у державі позиції) можна вважати дисидентів, опозиціонерів, гомосексуалістів, єретиків, революціонерів, футурологів та багато інших людей, груп, партій, які відступають від вимог соціальних норм.

Що стосується поняття «злочинна поведінка, що відхиляється», то тут виникає низка питань, пов'язаних із сутністю поняття, логіко-пізнавальним значенням, науковим обґрунтуванням. Визначення поняття «злочинна поведінка, що відхиляється» у спеціальній літературі, на жаль, не наводиться. Водночас наголошується, що її специфіка полягає в аномальному характері прояву, що виступає як подвійне відхилення – «аномалія в аномалії», тобто поведінка, яка не лише порушує правові норми, а й істотно виходить за межі соціально прийнятих стандартів навіть серед девіантних форм поведінки.

Треба відмітити, що проблема аномальної злочинної поведінки досліджувалася вітчизняними і зарубіжними кримінологами, психологами, сексологами, психіатрами, криміналістами, медиками та іншими вченими (часто у зв'язку з відповідними профілактичними завданнями). За словами О. Литвинова, основна наукова та практична значущість цієї категорії лежить у площині вирішення кримінологічних завдань, коли йдеться про злочинну поведінку, що відхиляється, не встановленої особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, тобто про таку поведінку, яка і може бути об'єктом аналізу у процесі вивчення особи злочинця та її злочинної поведінки⁵. Це поняття більш важливе у криміналістиці, проте воно актуальне й для кримінологічних досліджень, оскільки зачіпає проблему запобігання злочинним проявам. Інша річ: чи дійсно злочинна

⁴ Литвинов О. –

⁵ Литвинов О. – 151

поведінка, що відхиляється, є, у правовому сенсі, злочинною і взагалі осудною (ст. 19 КК України)? Вважаємо, що ця проблема потребує подальших досліджень.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що злочинність – кримінологічне поняття, яким узагальнюється відносно масовий і тимчасово стійкий різновид вияву людської протиправності у формі статистичної множинності всіх кримінальних правопорушень, узятих у просторово-часовому вимірі.

Припускаємо, що людство ані фізично, ані психічно, ані духовно ще не здатне відмовитися від протиправного (у широкому сенсі) способу життєдіяльності. Соціум ще не накопичив достатній для такого відходу запобіжний потенціал. Метастази злочинності, сховані у криміногенному тілі суспільних відносин, що підживлюються екстремальними ситуаціями, уражають здорові його частини. Тому суспільство повинно бути вже зараз готовим протидіяти такому розгортанню подій і бути переконаним, що злочинність – лише тимчасовий продукт цивілізації. Отже, неупереджене наукове поняття злочинності, що розкриває повсякденність її численних проявів у різних сферах людського життя, дає впевненість у поступовому скороченні та, зрештою, подоланні цього явища.

Висновки. Дослідження дозволяє дійти таких висновків:

1) у трансвоєнному (повоєнному) соціумі України – періоді відбудови держави, інвестиційної, демографічної позитивної динаміки населення, повернення людей з міграції, у тому числі й злочинного контингенту – прогнозовано можливий потужний сплеск злочинності внаслідок дії до-

воєнних, воєнних і післявоєнних детермінаційних її чинників;

2) завданням кримінологічної науки на цей період у теоретичному і прикладному плані постає коригування її понятійного апарату, а саме: поняття злочинності, криміногенності детермінаційних факторів, кримінологічного запобігання відповідно до вимог наявної ситуації і прогнозу, а також розробки темпоральних заходів мінімізації вищезазначених чинників злочинної мотивації і поведінки;

3) універсального поняття ані злочину, ані злочинності не існує. У прикладному ж аспекті злочинність – людська протиправність, у тому числі злочинна поведінка. Злочинна поведінка – звичайна поведінка звичайної розумово-вольової людини. Певні виключення у цій сфері – проблема не кримінології, а психіатрії;

4) злочинність – кримінологічне поняття, яким наука узагальнює відносно масовий і тимчасово стійкий різновид людської протиправності у вигляді статистичної множини всіх кримінальних правопорушень, узятих у просторово-часовому вимірі;

5) неупереджене наукове поняття злочинності, набір основних понятійних ознак останньої, що відбивають реальність, у своїй сукупності свідчать про буденність і звичність множинних проявів злочинності у різних сферах людського існування. Це вселяє впевненість у можливості і спроможності соціуму поступово скоротити злочинність за умов наполегливого впровадження та ресурсного забезпечення заходів кримінологічного запобігання, про що буде викладено в другій частині цієї статті.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Babenko A M *Zapobihannia zlochynnosti v rehionakh Ukrainy: kontseptualno-metodolohichniy ta prakseolohichniy vymir* [Prevention in the Regions of Ukraine: Conceptual, Methodological and Praxeological Dimension]: monohrafiia (ODUVS, 2014) 55 (in Ukrainian)
2. Bachynin V A, Zhuravskiy V S, Panov M I *Filosofia prava* [Philosophy of law]: *Pidruchnyk* (Kyiv, 2003) 472 (in Ukrainian)
3. Bandurka O M *Tysyacholittia zlochynnosti v Ukraini* [A millennium of crime in Ukraine]: *monohrafiia* (Zolota mylia, 2015) 11–13 (in Ukrainian)
4. Enrico Ferri *Criminal Sociology* (Little, Brown, 1917. xlv, 577 <<https://ia600708.us.archive.org/14/items/criminalsociolog00ferruoft/criminalsociolog00ferruoft.pdf> (in English)
5. Erich Fromm *The Anatomy of Human Destructiveness* (Holt Rinehart & Winston, 1973) (in English)
6. Dromin V *Zlochynnist yak sotsialna praktyka (instytutsiina teoriia kryminalizatsii suspilstva)* [Crime as a social practice (institutional theory of criminalization of society)]: *monohrafiia* (Yurydychna literature, 2009) (in Russian)

7. Golina V V, Lukashevych S Yu, Kolodiaznyi M H *Derzhavne prohranuvannya i rehionalne planuvannya zakhodiv zapobihannya zlochynnosti v Ukraini* [State Programming and Regional Planning of Crime Prevention Measures in Ukraine] (Pravo, 2012) <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/golina_kolodznii_monografiya_2012_.pdf> (in Ukrainian)
8. Golina V V *Zapobihannya zlochynnosti (teoriia i praktyka)* [Crime prevention (theory and practice)] : navch. posib. Kharkiv: Nats. yuryd. akad. Ukrainy (2011) 48–53 (in Ukrainian)
9. Golina V V, Holovkin B M, Valuiska M Yu ta in *Kryminolohiia* [Criminology]: *pidruchnyk* (Pravo, 2014) (in Ukrainian)
10. Hottfredson M, Hershi T *Zahalna teoriia zlochyntu* [General theory of crime.] (Akta, 2000) 325 (in Ukrainian)
11. Kolodiaznyi M H *Stratehiia Vision Zero: uroky dlia Ukrainy* [Vision Zero strategy: lessons for Ukraine] monohrafiia (Pravo, 2022) 263 <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2022/11/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9.-%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-Vizion-zero_.pdf> (in Ukrainian)
12. Lepskyi M A *Sotsiolohiia ahresii* [Sociology of aggression]: *monohrafiia* (KSK-Alians, 2021) 289 (in Ukrainian)
13. Mozol S A *Kryminolohichna bezpeka v Ukraini* [Criminological security in Ukraine] : monohrafiia (Konstanta, 2018) 8–11 (in Ukrainian)
14. Nezhurbida S *Etiolohiia zlochyntu. Teorii. Analiz. Rezultat* [Etiology of crime. Theories. Analysis. Results]: monohrafiia (DRUK ART, 2013) 432 (in Ukrainian)
15. Lytvynov O, Orlov Yu *Narysy z kryminolohii postmodernizmu* [Essays on the Criminology of Postmodernism] (Pravo, 2019) 148–149 (in Ukrainian)
16. Lytvynov O M, Orlov Yu V *Kryminolohiia «svoho» chasu: naukovy rozvidky* [The criminology of the «time»: scientific research] (Pravo, 2021) 36–42 (in Ukrainian)
17. Smetanina N V *Naukovi pidkhody do teorii zlochynnosti u suchasni ukrainskii kryminolohii* [Scientific Approaches to the Theory of Crime in Modern Ukrainian Criminology] : monohrafiia (Pravo, 2016) 192 (in Ukrainian)
18. Zakaliuk A P *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka* [Course in Modern Ukrainian Criminology: Theory and Practice]: [u 3-kh kn.] (In Yure, 2007) Kn.1: *Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky*. 2007. 424. Kn. 2: *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannya vchynenniu okremykh zlochyntiv*. 2007. 712. Kn. 3: *Praktychna kryminolohiia*. 2008. 139–140. (in Ukrainian)
19. Zelinskyi A. *Kryminalna psykholohiia*. [Criminal psychology]. (Kyiv, 1999). 90–95 (in Russian)
20. Zelinskyi A *Kryminolohiia* [Criminology] *navch.posib* (Kharkiv, 2000). 24 (in Russian)

Paart of the books

21. Bandurka O M 'Peredmovu' [Preface] *Velyka ukrainska kryminolohichna entsyklopediia. U 2 t. T. 2: M-Ya* (Fakt, 2021) 3 (in Ukrainian)
22. Orlov Yu 'Zlochynnist (alternatyvni pidkhody)' [Crime (alternative approaches)] *Velyka ukrainska kryminolohichna entsyklopediia. U 2 t. T. 1: A-L* (Fakt, 2021) 508–511 (in Ukrainian)

Edited books

23. Busel V (red) *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (Perun, 2005) 92 (in Ukrainian)
24. Golina V (red) *Zmenshennia mozhyvosti vchynennia zlochyntiv: stratehichni pidkhid* (2020) [Reducing the opportunity to commit crimes: a strategic approach]: monohrafiia (Pravo, 2020) 54–80 (in Ukrainian)

Journal articles

25. Shakun V 'Analiz zlochynnosti: problemy terminolohii' [Crime analysis: problems of terminology] (2023) 2 (26) *Filosofski ta metodolohichni problemy prava* 73–81. doi: 10.33270/02232602.73 (in Ukrainian)
26. Orlov Yu 'Sutnist poniattia zlochynnosti ta poniattia zlochynnosti: vid frahmentatsii do intehtratsii naukovooho znannia' [The essence of the concept of crime and the concept of crime: from fragmentation to integration of scientific knowledge] (2017) 5 *Forum prava* 271–278 (in Ukrainian) (in Ukrainian)
27. 'Cesare Lombroso' (2013) The Faculty of Medicine Harvard University <https://fa.hms.harvard.edu/sites/g/files/omnuum4521/files/hmsafa/files/memorialminute_lombroso_cesare.pdf> (in English)

Conference papers

28. *Shliakh do kryminolohii. Pamiati Anatoliia Petrovycha Zakaliuka* [The path to criminology. In memory of Anatoly Petrovich Zakalyuk] zb. *Materialiv (Zaporizhzhia, 2010)* 104–127 (in Ukrainian)

Голіна В. В.

Деякі питання запобігання криміногенним викликам у трансвоєнному соціумі України (теоретико-прогностичний аспект). Частина I

Фундаментальне завдання кримінологічної науки полягає у виявленні, поясненні, прогнозуванні та запобіганні чинникам, які детермінують чи здатні у перспективі викликати вчинення злочинних проявів. Дослідження свідчить, що у появоєнний період відновлення України прогностично будуть мотивувати злочинну поведінку як довоєнні, воєнні, так і повоєнні криміногенні чинники, частина з яких може бути закладена у тих важливих рішеннях (демобілізація, працевлаштування ветеранів, проблема житла тощо), що приймає держава заради зменшення прояву криміногенного потенціалу суспільстві. У зв'язку з цими у статті, яка складається з двох частин, ставиться і вирішується питання теоретичної та прикладної готовності науки, її термінологічного апарата, запобіжних концепцій до дійсної допомоги країні у мінімізації криміногенності факторів.

Крім того, обґрунтовується можливість і спроможність держави, суспільства, бізнесу, зарубіжних партнерів, спираючись на скореговані наукові поняття, а також оптимістичні положення кримінології, усунути умови для прояву зазначеного потенціалу. У цьому зв'язку принциповим є питання щодо визначення поняття злочинності, зміст і ідеологічна спрямованість якого, як показує огляд цього поняття у вітчизняних публікаціях, не викликає впевненості у реальному зменшенні умов учинення злочинів і, врешті-решт, скороченні злочинності. У цій частині статті надається інтегроване за ознаками поняття злочинності, що включає такі з них, як: відносну масовість; тимчасовість існування; стійкість; різновид буденного прояву людської протиправності; статистична множинність усіх вчинених кримінальних правопорушень; уразливість її детермінант під дією випереджальних заходів кримінологічного запобігання злочинності. Отже, зміст кримінологічних понять повинен слугувати вирішенню актуальних питань, пов'язаних зі злочинністю.

Ключові слова: понятійний апарат кримінології, криміногенний потенціал, поствоєнний період, поняття злочинності, кримінологічне запобігання.

Golina V.

Some Issues of Prevention of Criminogenic Challenges in the Transwar Society of Ukraine (Theoretical and Prognostic Aspect). Part I

The fundamental task of criminological science is to identify, explain, predict and prevent factors that determine or are capable of causing the commission of criminal acts in the future. The study shows that in the post-war period of Ukraine's restoration, criminal behavior will be predictively motivated by both pre-war, wartime and post-war criminogenic factors, some of which may be embedded in those important decisions (demobilization, employment of veterans, housing problems, etc.) that the state makes in order to reduce the manifestation of criminogenic potential in society. In this regard, the article, which consists of two parts, raises and resolves the issue of theoretical and applied readiness of science, its terminological apparatus, preventive concepts for real assistance to the country in minimizing the criminogenicity of factors.

In addition, the possibility and ability of the state, society, business, foreign partners, relying on adjusted scientific concepts, as well as optimistic provisions of criminology, to eliminate the conditions for the manifestation of the specified potential is substantiated. In this regard, the issue of defining the concept of crime is of principle, the content and ideological orientation of which, as shown by the review of this concept in domestic publications, does not inspire confidence in a real reduction in the conditions for committing crimes and, ultimately, reducing crime. This part of the article provides an integrated concept of crime according to its features, which includes such features as: relative mass; temporality of existence; stability; a variety of everyday manifestations of human illegality; statistical multiplicity of all committed criminal offenses; vulnerability of its determinants under the influence of proactive measures of criminological crime prevention. Therefore, the content of criminological concepts should serve to resolve current issues related to crime.

Keywords: conceptual framework of criminology, criminogenic potential, post-war period, concept of crime, criminological prevention.

Стаття надійшла до редакції: 22.05.2025 р.

Прийнята до друку: 20.06.2025 р.